

ULE

'Ik was veertien in 1914'

Marc de Bel

Manteau

Dit verhaal is gebaseerd op wat mijn grootmoeder Eulalie 'Uleke' Pauwels en mijn ouders mij hebben verteld over de Eerste Wereldoorlog en mijn grootvader Amedeus Lobbens. Veel dingen in dit boek zijn dus echt gebeurd. Niet alles, want...

'De tijd verdoezelt onze herinneringen, kapselt die in en moffelt die ergens in een donker, liefst vergeten hoekje van ons geheugen, zodat wij ons het verleden niet herinneren zoals het was, maar zoals het had moeten zijn.'

Pepée Pauwels

'De geschiedenis beschrijft alles zo alsof het niet anders had kunnen gebeuren. Maar het had op honderden manieren kunnen gebeuren. De geschiedenis kiest de zijde van het gebeurde en licht het door een hechte samenhang uit het niet-gebeurde. Onder alle mogelijkheden steunt zij op die ene, de overlevende. Zo wekt de geschiedenis altijd de indruk of zij partij kiest voor het sterkere, namelijk voor het werkelijk gebeurde: het had niet niet gebeurd kunnen blijven, het moest gebeuren.'

Elias Canetti

*'One day, baby, we'll be old
and think about the stories we could have told.'*

Asaf Avidan

HET LAATSE

ABONNEMENTEN:

in het Hoofdbureau en op alle Postkantoren

	1 jaar	6 maand	3 maand
België, vrachtfrij fr.	10.00	5.00	2.50
Nederland, "	14.00	7.00	3.50
Andere landen,	25.00	12.50	6.50

Hoofdsteller:

Oplage: 8

TELEFOON

Beheer (aan Redactie)

HOOFDBUREEL & REDAKTIE
30, Sint Pieterstraat, 30
BRUSSEL

HET DUI TSCH

Een indrukwekkende zitting
van de

VIER PROVINCIEN

Een Historische Zitting

DE WETGEVENDE KAMERS DE KONINKLIJKE FAMILIE NAAR HET PALEIS DER NATIE

Vaderlandische betooging

Rond 9 uur heerschte er reeds een groote drukte rond het Koninklijk Paleis en het Paleis der Natie, waar de verschillende korpsen der Burgerwacht, voorzien van hun standaards, toekwamen om de Koningstraat, Wetstraat en Hertogstraat langs weerekanten te bezetten.

Vóór het Paleis bevonden zich de eekwacht der burgerwacht evenals de boy-scouts in volledig getal. Middelerwijl was een dichte menigte samengestroomd, welke zich in een groote zenuwachtige spanning bevond.

Tien minuten vóór tien uur schelden de klaoenen en verliet H. M. de Koningin het Paleis. In het rijtuig bevonden zich tevens de Prinsen Leopold en Karel, evenals de kleine Prinses Maria-José.

Onder het volk steeg toen een lang gejuich op, doormengd van de kreten: «Leve de Koningin» en «Leve België», een gejuich, dat aanschijnd tot het oogenblik waarop Hare Majesteit het paleis der natie had bereikt en er door het Koninklijk Kamer, entourage...

Doch indien onze hoop beschaamd wordt, indien we weerstand moeten bieden aan den vijandelijken inval van ons grondgebied, en onze bedreigde haarden moeten verdedigen, zal deze zoo harde plicht ons gewapend vinden en besloten tot de grootste opofferingen. (Luidruchtige instemmingsbetuiging).

ALBERT I

door onderst volle bewu en zal deze met de bezu gingen, gep liefde, het b bewaren.

Zoo de v in, welke w bieden, o hij al de l Soeverein, zal vertrede volkomen v Ik geloof dat zich v eenieder af, God zal i zaak, Mijn Leve het Een aang gejuich duu Waarna d door algem Een roere Koningin, v Kamer ver

TE NIEUWS

haar : Julius HOSTE

mmers per dag

- 1 uitgaaf ***
- 2 uitgaaf **
- 3 uitgaaf *

BUREELEN

GENT: Vlaanderenstraat, 65

ANTWERPEN: Grootte Markt, 4

AANKONDIGINGEN

4^e Bladzijde, per kleinen regel . . . 0.80

5^e Bladzijde 1.00

6^e Bladzijde 2 en 3 in

Voor alle annoucen : St-Pieterstr., 30, Brussel

GER IN BELGIE

der Kamers. -- Redevoering
Koning.

STAAT VAN BELEG

it het Staatsbestuur het
er verantwoordelijkheid
emen tot op 't laatste,
rtuging dat ieders po-
le heiligste vaderlands-
zijn van het land zullen

egen onze onzijdigheid
volkomen wisten te eer-
bied schendt, zoo zal
chaard vinden om den
ijn grondwettelijken eed
de Regeering welke het
der heele natie bezit.
bestemming: Een Land
wingt den eerbied van
vergaat niet.
n in deze rechtvaardige

lijk België!
stooting ontstaat ; het
ende minuten.
e zaal verlaat, nogmaals
chingen begroet.
valt ook ten deel aan de
de vergaderzaal van de

an den

Inhoud

1. Cruyshautem, juli 1914	11
2. Oorlog! augustus 1914	63
3. Op de vlucht, herfst 1914	115
4. Elverdinghe, eind oktober 1914	159
5. Watou, april 1915	189
6. Vinkem, september 1915	237
7. Château La Fleurette, september 1915	263
8. Onderweg, september 1915	295
9. Watou, herfst 1915	345
10. Saint-Georges-de-Noisné, lente 1918	375
11. Watou, november 1918	389
12. Cruyshautem, november 1918	413
Nawoord	437

DEEL 1

Cruyshautem
juli 1914

1.

Donderdag 23 juli 1914

Moe en ik zijn dus vanavond bij dokter Jan geweest, want eergisteren paste het niet voor zijn Madam. Ik was toch wel wat nerveus. Ook al ken ik dokter Jan al van kleins af. Hij heeft immers niet alleen moe, maar ook mij, Miel en Guust helpen geboren worden. En Johannes. Dree niet, die lag al volop aan moe haar borst te lurken, toen hij erbij kwam. Altijd al nen rappen geweest, onzen Dree. Dokter Jan was vroeger de beste vriend van moe haar vader, mijn grootvader, pepee Bogaert dus. Maar die heb ik nooit gekend. Op een dag, lang geleden, is hij naar Frankrijk getrokken, om er te gaan werken bij de boeren, omdat 't Fluitgat, zijn café en winkeltje, dat memee Lieze en tante Leonie nu nog altijd openhouden, niet genoeg opbracht en er hier, in Cruyshautem en omstreken, geen ander werk voor hem was. Hij is nooit teruggekeerd. Moe was toen maar zo oud als Guust, zeven jaar. Gelukkig heeft dokter Jan memee Lieze toen geholpen om tante Leonie en moe groot te brengen. Hij heeft altijd een boontje voor moe gehad. Omdat zij de allereerste baby was, die hij op de wereld heeft geholpen. En allicht ook omdat hij zelf nooit kinderen heeft gehad.

En nu ga ik vanaf overmorgen dus bij hem werken. Als poetshulpje. Of liever als: 'Fille de quartier, pour le service des appartements privés...' en nog iets, het stond op dat papier dat Madam moe en mij liet tekenen.

Madam ken ik natuurlijk ook al van vroeger. Maar eigenlijk alleen van zien. Voor vanavond hadden wij nog nooit een woord tegen elkaar gezegd. Ze komt zelden in het dorp en spreekt weinig of geen Vlaams. Zelfs niet tegen Rooske, de meid, die ze soms Rosine, maar meestal gewoon 'la cuisinière' noemt. Madam is van hoge en rijke afkomst en dat laat ze ook graag merken. Ze voelt zich duidelijk meer en beter dan wij, kleine keuterboeren. Moe en ik konden het niet laten om heel even naar elkaar te kijken toen ze van haar kopje koffie dronk. Met haar pink stijf in de lucht. Even recht als de staart van Sloeber, onze kater, wanneer die tegen de haag pist. En we dachten alle twee aan wat moe had gezegd, op weg naar het dorp: 'Dokter Jan zijn Madam is van de soort die op zondag niet gaat kakken.' We wendden snel weer onze blikken af, om niet in de lach te schieten.

Dokter Jan en Madam zijn lang geleden getrouwd van moeten. Het kindje, een meisje, stierf echter bij de geboorte. Veel meer vertelt moe hierover niet. Dokter Jan was vroeger, voor hij aan de universiteit ging studeren, een vrolijke kerel en een vaste klant van 't Fluitgat. Samen met mijn grootvader en Julius Vispiete haalde hij destijds een heleboel grappen en grollen uit, die de oudere mensen van Cruyshautem nog altijd graag vertellen. Maar toen hij terugkwam van de universiteit, leek hij totaal niet meer op die leuke grappenmaker en zottebol. Al heeft hij ook nu nog altijd die guitige jongensblik in zijn ogen. Vooral als hij naar moe kijkt. Gelukkig gaf hij mij een briefje mee, met daarop wat ik elke dag ga moeten doen, want ik begreep niet veel van wat Madam mij daar allemaal over vertelde.

Maandag is dus wasdag. Op dinsdag moet ik de slaapkamers kuisen. Op woensdag de trap en het parket van de inkomhal boenen. Donderdag: ruiten wassen en strijken. Op vrijdag al het koperwerk en de schoenen poetsen en eventueel kousen stoppen. Op zaterdagochtend: Bijou, de pekinnees van Madam, uitlaten en Rooske helpen in de keuken. En elke dag de hal en het bureau stoffen met de plumeau. Allemaal totaal ander werk dus dan hier bij ons, op 't Smoorhof. Veel tijd om op mijn rug in

het gras naar de wolken te liggen kijken, zoals ik nu elke dag doe, terwijl ik op onze Stula en Bella of de koeien van boer Coenens wacht, zal ik dus niet meer hebben. Maar Rooske heeft beloofd mij in het begin een handje te helpen. Rooske Pap, zoals iedereen haar hier in Cruyshautem noemt, is een schat. Voor dokter Jan hier dokter werd, was zij de vroedvrouw van het dorp. Ze dient al heel lang bij de dokter en zijn Madam. Maar ze wordt oud.

Van alle klusjes lijkt mij het stoffen van het bureau van dokter Jan het leukst. Het lijkt er wel een museum met al die beelden, schilderijen en kasten vol boeken. Er staat ook zo een grammofoon met zo'n grote koperen hoorn, zoals memee Lieze en tante Leonie ook nog een tijdje in 't Fluitgat hebben gehad. En het ruikt er lekker. Naar bijenwas en medicijnen. En naar sigaren en sterkedrank.

Zo, genoeg voor vandaag. Ik val zowat om van de slaap. Blijkbaar zijn Dree, Miel en Guust ook al naar dromenland vertrokken, want het is eindelijk stil geworden in hun kamer.

Toch blij dat ik elke avond weer naar huis kom en in mijn eigen bedje mag slapen. Ook al mag ik van dokter Jan gerust daar blijven overnachten. Zeker in de winter. Maar ik vind zo'n dagelijks wandelingetje door de velden best leuk. Zelfs in de sneeuw. Bovendien kan ik dan elke ochtend en avond toch nog lekker een dik halfuur naar de wolken kijken. En ik zou mijn kamertje, de boerderij, va, moe, Guust, Miel en zelfs Dree erg missen. En Sloeber en Bolster, die hier nu allebei al zalig naast mijn bed liggen te snurken...

2.

'Ule... Ule!... Wakker worden, slaapkous!'

De stem van Dree rukt me bruusk uit mijn heerlijke droom.

Hij gooit iets tegen mijn kont en stommelt de zoldertrap af. Ik draai me nog eens lekker om en duik weer in mijn droomwolk. Maar mijn Ridder op het Witte Paard is nergens meer te bespeuren.

Iedereen zit al aan de tafel wanneer ik de keuken binnen slof. Bolster kwispelt mij een goedmorgen toe. Moe snijdt dikke boterhammen van het brood dat ze gisteren heeft gebakken. Ze kijkt me even aan en wil iets zeggen. Maar va is haar voor.

'Nou, je laatste dag als boerendochter. Vanaf morgen ben je dus niet langer Ule, maar *Eulalie, fille de quartier...*' glimlacht hij smalend.

'Wat is dat, fiejedekartjee?' vraagt Guust met zijn mond vol boterham.

'Slavin van rijke stinkerds, die voor een habbekrats al hun vuile werkjes opknapt', antwoordt Dree.

Moe werpt hem een berispende blik toe.

'Dokter Jan is geen *rijke stinkerd*, Dree. Dat weet je maar al te goed. Bovendien betaalt hij erg goed en kunnen we die extra centen goed gebruiken.'

Dree haalt zijn schouders op, sopt zijn boterham in zijn kop koffie en neemt een ferme hap.

'Dokter Jan is een toffe gast', zegt Miel. 'Hij geeft mij altijd snoepjes.'

'Maar zijn Madam is wél een rijke stinkerd', vindt Guust.

Hij neemt zijn kop koffie, zet een pruimenmondje en nipt er profijtig van, met zijn pink staart-van-Sloebergewijs stijf omhoog.

'Haha!' lacht Miel.

Moe en va wisselen een blik.

Ik kijk Dree recht in de ogen.

'Je bent gewoon jaloers, broertje. En pissig omdat jij vanaf nu in je eentje de stallen mag uitmesten.'

'Jaloers?... Ik?... Je denkt toch niet dat ik ooit bij zo'n rijkerd zou willen gaan werken? Nog in geen duizend jaar!'

'O, nee? Vind je stallen uitmesten dan opeens wél leuk? Zei je onlangs niet dat je niet van plan bent om je hele leven...'

'Ja, maar het zijn wel ónze stallen, die ik uitmest. Niet die van een rijke kakmadam, die niet eens de moeite doet om Vlaams te leren en ons bekijkt alsof we stront zijn!'

Het blijft even stil in de keuken. Bolster legt, zoals hij altijd doet wanneer hij om een hapje bedelt, zijn rechtervoorpoot op mijn dij. 'Ach, de dokter zijn Madam zal ook wel haar goeie kanten hebben', relativeert va. 'Je mag de mensen niet al te gauw veroordelen.'

Moe zwijgt.

'Weet je hoe Madam van dokter Jan lekkerkoek noemt?' vraagt Miel opeens.

'Nee', schudt Guust zijn hoofd.

'Paindepies!... Pissebrood! Haha!' schatert Miel.

'Hoe weet jij dat?' vraagt Dree.

'Van Jef Teutens. Zijn oma is goed bevriend met Rooske Pap.'

'Hmm, ik heb wel zin in een stukje paindepies', zegt Guust. 'Ga je er kopen, moe, als je straks bij memee Lieze gaat?'

Moe knikt. Va drinkt zijn kop koffie leeg en staat op.

'Jij en ik gaan vandaag het dak van de geitenstal vernieuwen, Dree. Miel en Guust, jullie gaan klaver en paardenbloemen snijden voor de konijnen.'

De twee wisselen een snelle, schalkse blik.

'En jij, Ule, gaat met Mirza naar de bok.'

'Dat kun je deze middag doen, Ule', zegt moe. 'Nu help je me eerst bij de was en daarna ga je met me mee bij memee Lieze.'

'Niet vergeten paindepies te kopen, hè, moe?' glimlacht Miel.

'En snoep!' glundert Guust.

'En haring', zegt Dree. 'Want als 't kermis is, heeft memee ook altijd haring in haar winkel.'

'Wij gaan zondag toch ook naar de kermis, hè, moe?' vraagt Guust.

'Natuurlijk', glimlacht moe. 'Zonder ons is er gewoon geen kermis.'

'Maar ga nu maar eerst twee grote manden klaver en paardenbloemen snijden', zegt va.

Moe kijkt nog eens tevreden achterom naar de drogende, zachtjes in de wind wapperende was tussen de moestuin en de grote schuur en slaat het oude kerkwegeltje in, dat zich al eeuwenlang als een reuzenhazelworm tussen de velden naar het dorp kronkelt. De zon staat nog lang niet in het zuiden, maar laat toch al de lucht trillen van de hitte. Hoog in de lucht fluit een leeuwerik. Twee eksters zitten een derde luid kwetterend achterna in de kruinen van een rij populieren. Voor ons in de verte priemt de spits van de kerktoeren boven het kasteelbos uit. De lucht geurt heerlijk naar versgemaaid hooi, patattenloof en rijpe pruimen.

Ik zuig de zomer met volle teugen in mij op. Tot in mijn borstjes en mijn tepels, die de laatste weken jeuken, alsof ik ermee in een mierrennest of een bos brandnetels heb gelegen. Dat is normaal, zegt moe. Volgende maand word ik veertien. Dan ben ik opeens geen kind meer. Althans volgens de splinternieuwe leerplichtwet. Ik word dan als volwassen beschouwd. Dan hoef ik niet langer naar school en mag ik gaan werken.

'De dag dat ik veertien word en niet meer naar school hoef, zal de gelukkigste dag van mijn leven zijn', zegt Dree altijd.

Maar ik vind de school best leuk. Daarom blijf ik toch nog elke week naar de zondagsschool gaan. Va vindt dat niet nodig voor een meisje, maar moe denkt daar helemaal anders over. Zij vindt dat vrouwen evenveel rechten moeten hebben als mannen en moeten kunnen doen wat ze willen doen. Vandaar dat ze geen al te beste maatjes is met pastoor Buyck, die beweert dat vrouwen aan de haard horen, kinderen moeten baren, braaf moeten doen wat hun man zegt en vooral geen kranten moeten lezen. Ze lust den Buik, zoals ze onze volslanke dorpspastoor noemt, rauw sinds hij enkele weken geleden in zijn preek tijdens de zondagsmis 't Fluitgat een oord des verderfs heeft genoemd. Niet alleen omdat er af en toe 'duivelse

muziek' wordt gespeeld en tante Leonie, naar zijn christelijke mening, iets te graag de mannen ziet. Maar vooral omdat er vorige maand een man en een vrouw uit Gent zijn komen spreken en...

'Je bent zo stil, Ule?' haalt moe mij uit mijn gepeins.

Ze legt een arm om mijn schouders, trekt me stevig tegen zich aan en kijkt me recht in de ogen.

'Waaraan denk je? Aan morgen?'

'Ja, maar ook aan die man en die vrouw, die vorige maand in 't Fluitgat zijn komen spreken. Die "duivelse, vrijzinnige socialisten", zoals pastoor Buyck hen in zijn preek noemde.'

Moe glimlacht wrang.

'Jammer dat je toen ziek was, Ule. Die man praatte weliswaar iets te lang over hoe de "hoeden" de "klakken" uitbuiten, maar die vrouw vertelde daarna hele wijze dingen.'

Ik knik. Ik herinner me nog heel goed de ruzie die va en moe hierover achteraf thuis aan tafel maakten en hoe va de kranten, die moe altijd krijgt van dokter Jan, boos verfrommelde en in de kolenkan propte. En hoe moe daarop haar bord op tafel stuksloeg.

'Vrouwen zijn hier in Vlaanderen al veel te lang veel te braaf gebleven', gromt moe. 'In Engeland staan ze al een heel eind verder. Daar voeren ze al meer dan tien jaar actie om hun eisen voor kiesrecht kracht bij te zetten. Vorig jaar wierp een van de leidsters van die vrouwen, die strijden voor kiesrecht, zich tijdens een wedstrijd paardenrennen voor het paard van de koning en de laatste tijd gooien ze bommen in brievenbussen en openbare gebouwen en als ze bij demonstraties worden opgepakt gaan ze in hongerstaking.' Ze kijkt me strijdvaardig aan. Haar gezicht wordt rood. Haar ogen glinsteren.

'Keur jij dat dan goed, moe?'

'Wat? Dat ze in hongerstaking gaan?'

'Nee, dat ze bommen gooien.'

Moe wendt haar blik van me af. Ze schopt een steen de gracht in.

'Nee, daar gaan ze inderdaad te ver. Maar ik heb er wel begrip voor. Ze moeten toch iets doen, als ze willen dat men naar hen luistert.'

Het blijft een tijdje stil. In de verte blaft een hond. Wat verderop steekt een konijn het kerkwegeltje over. De zon brandt op mijn hoofd.

'Va zegt dat men niet alles mag geloven wat ze in de kranten schrijven.'

'Dat is waar', geeft moe toe. 'Maar niet alles wat ze drukken is gelogen, Ule. En men weet nooit genoeg. Daarom vind ik het ook belangrijk dat je naar school blijft gaan.'

Ze stopt en woelt met haar vingers door mijn haar.

'Jij moet later kunnen worden wat je graag wilt worden, Ule. En kunnen doen wat je graag wilt doen.'

Ze kijkt me opeens ernstig aan.

'In het leven moet men keuzes maken. Ik wil dat jij de vrijheid hebt om de juiste keuzes te maken. Dat jij wél jouw hart kunt volgen. Waar je dat ook heen moge leiden.'

Ze glimlacht me teder toe en stapt weer verder. Ik moet denken aan wat ze mij een tijdje geleden heeft verteld. Dat toen ze trouwden, va niet langer wilde dat ze nog liedjes zong in 't Fluitgat. Ook niet op de kermis. Ze heeft hem dat toen beloofd, maar ik zag aan haar ogen dat ze het er moeilijk mee had.

Een hele tijd lopen we in stilte over het smalle kerkwegeltje, dat ophoudt bij het veldkapelletje bij het begin van de Kasteelstraat, die langs het kasteel naar het dorp leidt. Twee kermiswagens dokkeren met een hels lawaai voorbij. De paarden zijn mager en kijken dof voor zich uit. De man en de vrouw op de bok van de eerste wagen gunnen ons niet eens een blik. Maar de door de zon gebruinde, jongere kerel op de bok van de tweede woonwagen knipoogt ons vriendelijk toe. Een klein meisje met ravenzwart haar bekijkt ons met grote, donkere ogen van achter een van de twee kleine raampjes. Moe zwaait naar het meisje, dat meteen terugzwaait. Zwijgend lopen we achter de woonwagens aan, terwijl de woorden van moe blijven nagonzen in

mijn hoofd. Als het dokkeren van de woonwagenwielen op de kas-
seien van de Kasteelstraat.

4.

'Hé, Ule!' roept Berten Poorters me toe, wanneer moe en ik het dorpsplein oplopen. 'Kom erbij! Vlug! Dan sta je ook op de foto!' Hij poseert fier naast zijn nieuwe fiets, wat los van het groepje kinderen dat de fotograaf, een lange magere man met een ringbaardje, voor zijn driepikkel bij elkaar heeft geharkt.

'Berten Poorters zegt tegen iedereen dat hij later met jou gaat trouwen', wist Dree mij eergisteren te vertellen.

Berten is een jaar ouder dan ik en werkt al bijna twee jaar bij Polle Trompies, de hoefsmid. Hij is een toffe kerel en best knap, en naar het schijnt erg handig, maar mijn Droomprins op het Witte Paard ziet er toch nog net iets stoerder en romantischer uit.

'Kom op, Ule! Je mag op mijn nieuwe fiets zitten!' dringt Berten aan. 'Nee, laat maar!' roep ik terug.

De fotograaf klapt in zijn handen en gaat achter zijn fototoestel staan. 'Pas op! Nu niet meer bewegen!' gebiedt hij. 'En mooi kijken naar het vogeltje!'

'Naar jouw vogeltje?' ginnegapt Schele Santen bij de wegwijzer midden het dorpsplein.

Maar geen van de volwassen mannen en vrouwen die mee poseren voor het gemeentehuis lacht om de flauwe grap, integendeel. Ze kijken allemaal heel ernstig in de lens van het fototoestel.

'Dank je wel!' zegt de fotograaf.